

KIRJAT

LAURI RAUHALA IHMISEN ARVOKKUUDEN PUOLUSTAJANA

Kirja-arvostelu Lauri Rauhalan teoksesta *Ihmisen ainutlaatuisuus*. Helsinki University Press. Yliopistopaino: Helsinki. 1998.

Professori Lauri Rauhala (s. 1914) koki moraalisen ja intellektuaalisen järkytyksen vieraillessaan psykologina ja psykologian tutkijana 1940- ja 1950-luvun taitteessa Eysenckin klinikalla Lontoon yliopistossa. Maailmankuulun psykologin johtama huippututkimus osoittautui ontoksi psykometriikaksi, jossa ihmistä tarkasteltiin biologis-mediisinisenä tautiluokituksen kohteena. Rauhala koki, että syvästi masentuneita ja ahdistuneita ihmisparkoja testattiin testamisen vuoksi; tieteellisesti tarkka diagnosointi näytti olevan tärkeämpää kuin kärsivien ihmisten auttaminen. Hän sai silminnäköjään havaita, kuinka oikeaan Wittgenstein osui sarkastisella psykologiatieteen määrittelyllään: psykologia näytti todellakin olevan tiede, jossa vallitsi kokeellinen metodi ja käsitesekaannus. Kliinisen psykologian puutteelliseen, vääristyneeseen ja reduktionistiseen ihmiskuvaan pettyneenä Rauhala ryhtyi systemaattisesti kehittämään adekvaattia ihmiskäsitystä, johon psykologia ja muut auttamistoimintaa tukevat erityistieteet voisivat perustua. Hän oivalsi, että ihmiskäsitystä ei voinut perustaa yksinomaan erityistieteiden metodologisiin (usein pohtimatta omaksuttuihin) sitoumuksiin. Empiirisen ihmistutkimuksen lähtökohdaksi tarvittiin filosofista perustutkimusta, ihmisen olemassaolon ontologista analyysia. Tähän tehtävään ryhtyessään Rauhalasta tuli – onneksemme – filosofi, jonka elämäntyön avartavaa merkitystä voi tuskin liioitella positivistisen ideologian dominoimassa tiedeyhteisössämme.

Viimeisimmässä teoksessaan, *Ihmisen ainutlaatuisuus*, Rauhala jatkaa ajattelunsa pitkää linjaa, jonka runko rakentuu Edmund Husserlin tietoisuuden fenomenologiasta ja Martin Heideggerin fundamentaaliontologiasta. Rauhala on luonut fenomenologian mestareita tulkiten ja syntetisoiden holistisen ihmiskäsityksensä, jonka mukaan ihminen on tajunnallisen, kehollisen ja situationaalisen olemuspuolen muodostama kokonaisuus. Ihmisen auttamisessa ja ihmistutkimuksessa on oivallettava, että olemuspuolet ovat toisiinsa kietoutuneina välttämättömässä suhteessa toisiinsa. Siksi olemuspuolten suhdetta ei pidä ymmärtää kausaalisenä eikä toisiinsa redusoitavina. Olemuspuolten keskinäissuhteiden tulkitseminen on ihmisen ymmärtämisen avain. Kaikki olemuspuolet täytyy ottaa huomioon pyrittäes-

sä ymmärtämään ihmistä sekä yleisesti että yksilönä. Samalla on huolehdittava siitä, että tutkimuksessa orientoidutaan sen olemuspuolen mukaisesti, johon tutkimuksen on tarkoitus kohdistua. Näin esimerkiksi lääketieteen tutkimuskohteena on ihminen fysiologisena organismina eikä lääketieteen tuloksia pidä laventaa tajunnan ilmiöiden ja ihmisen eksistentiaalisten ongelmien selittäjiksi.

Rauhala perustelee ihmisen ainutlaatuisuutta muuhun olevaiseen nähden inhimillisen tajunnan erityislaadulla, sen intentionaalisuudella. Vaikka olemuspuolet ovat ontologisesti samanarvoisia, tajunnallisuus on reaalisesti ensisijainen, koska ihminen tulkitsee olemassaoloaan ja antaa sille merkityksiä tajunnallisena olentona. Rauhala ei ole kartesiolainen eikä minkään muunkaan lajin dualisti. Hän kutsuu filosofiaansa monopluralistiseksi, jolla hän viittaa sekä ihmisen olemuspuolten keskinäiseen suhteeseen että eri tasoisuuteen. Kuvatessaan tajunnan ja kehon eri tasoisuutta Rauhala soveltaa Husserlin myöhäisvaiheen ajattelua. Hän ajattelee Husserlin tavoin, että orgaanisten prosessien sisäisessä tapahtumisessa on suuntautuneisuutta ja 'tarkoittamista' analogisesti tajunnan merkitysten intentionaalisuudelle. Siksi tarvitaan kaksi intentionaalisuuden käsitettä: tajunnan intentionaalisuus ja kehon esioperatiivinen intentionaalisuus. Näitä intentionaalisuuden tyyppejä *ei tulisi nähdä ikään kuin ihmisen vaihtoehdoisina maailmansuhteen muotoina ja kilpailuttana niitä keskenään, vaan kysyä, miten ne toimivat toisiinsa kietoutuen yhdessä.* (s. 35). Tärkeintä on ymmärtää, että toisiinsa kietoutuneinkin ne ovat toisiinsa palautumattomia. Rauhala kritisoi merkittäväntä ruumiinfilosofia, Maurice Merleau-Pontya, tämän periaatteen hämärtämisestä. Hän tunnustaa Merleau-Pontyn arvon kehollisuuden merkityksen esille tuojana, mutta moittii hänen intentionaalisuus-käsitettään yksitasoiseksi, rajoittuneeksi ja ihmisen tajunnallisuuden merkitystä hämärtäväksi. *Merleau-Pontyn rajoitukseksi jäi, että hän katsoi kehon intentionaalisuuden kattavan kaiken tarkoittamisen ja sen analyysin olevan ihmisen ymmärtämiseksi riittävää. Ero kehon toimintojen ja tajunnan intentionaalisuuden välille käy ymmärrettäväksi, kun huomataan, että tajunta voi käsitteellistää kehon tajuttoman tarkoitavuuden. Käsite on (...) eri loogisella tasolla kuin se ilmiö (esimerkiksi elintoiminto), jota käsite ideaalisella tasolla edustaa.* (s. 31).

Rauhala siis tähdentää, että tajunnan mielellisten sisältöjen olemistapa ja intentionaalisuus eroavat radikaalisti kehon orgaanisten prosessien intentionaalisuudesta. Tämän eron ymmärtämiseksi on oivallettava, että merkitykset aina vain edustavat reaalisia il-

miöitä. *Merkitykset itse eivät ole samalla se prosessi, jota ne edustavat. Merkitys on ideaalinen, so. ei-aineellinen ilmiö. Se operoi aivan eri avaruudessa kuin jokin kehon fyysinen prosessi, aivot mukaan lukien.* (31). Tässä Rauhalan terveiset niille aivotutkijoille, jotka samastavat mielen aivoihin etsiessään milloin minkäkin elämänongelman syytä aivoista.

Lauri Rauhala on kilvoitellut vuosikymmeniä reduktionismia vastaan ihmisen arvon puolesta. Ihminen ei ole tilastotieteellinen keskiarvoluomus eikä pelkkä fysiologian tutkimuskohde, aineellinen organismi. Ihminen on ainutlaatuinen sekä lajina että yksilönä. Ihmistä voidaan ymmärtää, häntä voidaan auttaa, ja hänen kasvuaan voidaan tukea ja edistää vain, mikäli hänet hyväksytään persoonana, jolla on oma elämänhistoriansa ja subjektiivinen maailmankuvansa. Tämä on tuttua jo Rauhalan aiemmista teoksista, joilla on ollut verraton sovellusarvo esimerkiksi kasvatus- ja hoitotieteissä. Rauhala todistaa uusimmassa teoksessaan ajattelunsa ajankohtaisen terävyyden aikamme ydinkysymysten – esimerkiksi medikalisaation, aivotutkimuksen, ekologisen ajattelun, tekoälytutkimuksen ja massoittavan sosialisointin – kriittisellä analyysillä. Saa nähdä, pystymekö Jarkko S. Tuusvuoren (ks. Tuusvuoren arviointi Rauhalan teoksesta Yliopistolehdestä) kanssa 85-vuotiaana vastaavanlaisen ajankohtaisuuteen, älyn terävyyteen ja tyyliin kirkkauteen.

Tajunnan mielellisten sisältöjen erityislaatuja (itsetietoisuus, kauneuden taju, pyhyden kokemus jne.) kuvatessaan Rauhala puolustaa persoonan arvoa niin ihmisen erityislaatuja vähättelevää ekoajattelua, tekoälytutkimuksen fantasiaa sekä ihmiskloonauksesta haaveilevaa geeniteknologiaa kuin aivot ja mielen samastavaa aivotutkimustakin vastaan. Fyysikko Kari Enqvistin kaltaisia tie-deuskaisia reduktionisteja Rauhala opastaa näin: *Ontologinen toteamus, että todellisuus on vain energian tanssin muodostama kaoottinen massa, ei ole empiirisen tutkimuksen kannalta heuristinen (viitteitä antava). Siinä makrotasossa, jossa elämme, ilmiöiden tutkimuksessa ja niiden kulkuun vaikuttamaan pyrkivässä sovelluksessa ei voida toimia tällaisen ontologian pohjalta* (s. 17–18). *Ontologiset käsitykset, joissa esimerkiksi fyysikko omassa ajattelussaan toteaa jotakin hiukkasaaltokentästä, ovat loogisesti jyrkästi eri tasoa kuin se todellisuus, jota nämä käsitteet edustavat ja kuvaavat* (s. 20).

Lauri Rauhala on merkittävä filosofi. Viereimpinä miehuusvuosinaan hän joutui hyvin yksinäisenä puolustamaan näkemyksiään suomalaisen tiedeyhteisön varsin ymmärtämättömässä, ahdasmielisessä ja yksipuolisesti suuntautuneessa ilmapiirissä. Rauhalan kamppailu aikansa dominoivien psyko-

logian suuntausten – behaviorismin ja kognitiivismin – yksipuolisuutta vastaan selittäänee sen, että eräät kognitiivis-konstruktivistisen psykologian "totuudenomistajat" eivät vielääkään kykene tunnustamaan hänen merkitystään psykologian kehittäjänä ja tieteenfilosofina. Rauhalan elämäntyö kuitenkin puhuu puolestaan. Arvostelijat unohtuvat, mutta Rauhalan filosofia tulee sisällymään pysyvästi ajatteluperinteeseemme.

Nykytietämys on asettanut meidät tilanteeseen, jossa joudumme punnitsemaan, millaista vajavaisuutta olemme valmiit sietämään yhteisessä maailmassamme. Esimerkiksi tämänhetkissä geenitutkimuksessa määritellään DNA-ketjun mikrotasolla hyvää elämää, ihmisen ihannetta ja toivottavaa yhteiskuntaa, eivätkä tutkimuksensa objektiivisuuteen uskovat määrittelijät ole tästä välttämättä edes tietoisia. Meidän on valittava, kuuntelemmeko sellaisia asiantuntijoita, jotka ovat sisäistäneet tieteellisen maailmankatsomuksen täydellisyysihanteen vai Rauhalan kaltaista kriittistä filosofia, joka arvostellessaan luonnontieteellisesti orientoituneen ihmistutkimuksen reduktiopyrkimyksiä ja täydellisyyshaaveita puolustaa samalla oikeuttamme inhimillisyyteen, siis epätäydellisyys, keskeneräisyyteen ja vajavaisuuteen, jotka ovat esimerkiksi Max Schelerin mukaan ihmisen olennaisia tunnusmerkkejä. Suosittelemme Lauri Rauhalan viimeistä teosta ja koko hänen elämäntyötään opastukseksi kaikille niille, jotka haluavat ymmärtää, miksi olemme vajavaisinakin ainutlaatuisia.

Veli-Matti Värri
professori, FT

Tampereen yliopiston opettajan-
koulutuslaitos

FILOSOFISIA KUVAKIRJOJA

Christopher Want, Andrzej Klimowski, *Kant vasta-alkaville ja edistyville (Kant for Beginners)*. Suomentanut Jarno Mällinen. Jalava, Helsinki 1998. 175 s.

Richard Appignanesi, Chris Garrat, *Postmodernismi vasta-alkaville ja edistyville (Postmodernism for Beginners)*. Suomentanut Rajja Keni. Jalava, Helsinki 1998. 173 s.

Jalava on jo useamman vuoden ajan julkaissut Icon -kustantamon "X For Beginners" -sarjaa suomeksi. Sarjassa on aikaisemmin ilmestynyt mm. Kafkasta, Hawkinsista, Wagnerista, Semiotiikasta kertoneet teokset. Viime vuonna ilmestyi kaksi filosofisesti ilmeisen relevanttia teosta, joista toinen käsittelee Kantia ja toinen postmodernismia. Aluksi voimme tarttua sarjan nimen käännökseen. Alkuperäisen nimen